

Муминов Н.Г.,

Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети “Иқтисодиёт” факультети
«Иқтисодиёт назарияси» кафедраси мудири
в.б., и.ф.н., доц.

ХИТОЙ ХАЛҚ РЕСПУБЛИКАСИДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ ИСЛОҲ ЭТИШ ВА ОЗИҚ-ОВҚАТ БОЗОРЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЙЎНАЛИШЛАРИ

МУМИНОВ Н.Г. ХИТОЙ ХАЛҚ РЕСПУБЛИКАСИДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ ИСЛОҲ ЭТИШ ВА ОЗИҚ-ОВҚАТ БОЗОРЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Мақолада Хитойда қишлоқ хўжалигини ислоҳ этиш ва озиқ-овқат бозорларини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари мамлакатда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш нуқтаи назаридан таҳлил этилган.

Таянч иборалар: қишлоқ хўжалиги, экин майдони, озиқ-овқат, сув ресурслари.

МУМИНОВ Н.Г. ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РЕФОРМИРОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА И ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ РЫНКОВ КИТАЙСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

В статье проанализированы основные направления реформирования сельского хозяйства и продовольственных рынков Китая с точки зрения обеспечения продовольственной безопасности.

Ключевые слова: сельское хозяйство, посевная площадь, продовольствие, водные ресурсы.

MUMINOV N.G. MAIN DIRECTIONS OF AGRICULTURE AND FOOD MARKET REFORMS IN THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

The article analyzes the main directions of reforming the agricultural and food markets in China in terms of food security.

Keywords: agriculture, crop area, food, water.

XXI асрнинг иккинчи ўн йиллигида озиқ-овқат хавфсизлиги масаласи фақатгина камбағал мамлакатларнинг эмас, балки ривожланаётган ва, ҳаттоки, ривожланган мамлакатларнинг долзарб муаммосига айланди. Чекланган табиий ресурслардан фойдаланиб муттасил равишда ўсиб бораётган аҳолини озиқ-овқат ва бошқа истеъмол буюмларига бўлган эҳтиёжларини қондириб бориш давлатнинг муҳим вазифаларидан биридир.

Қишлоқ хўжалик тармоғида оқилона олиб борилаётган иқтисодий сиёсатнинг мамлакатдаги барқарор иқтисодий ўсишдаги ўрни тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримов қуйидаги фикрни билдирган: «...**биз қишлоқ хўжалигини ислоҳ этишда суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини тубдан яхшилашга алоҳида эътибор бермоқдамиз.** Бу вазифа энг муҳим устувор йўналишлардан бири бўлиб келган ва бундан кейин ҳам шундай бўлиб қолади. Чунки, қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришнинг самарадорлиги, мамлакатимизнинг иқтисодий ва озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш, нафақат қишлоқ меҳнаткашлари, балки бутун Ўзбекистонимиз аҳолисининг моддий фаровонлигини ошириш бебаҳо бойлигимиз бўлган еримизнинг унумдорлиги, унинг сифатини мунтазам яхшилаб бориш билан узвий боғлиқдир».¹ Ўзбекистонда қишлоқ хўжалиги ресурсларини ислоҳ этиш борасида олиб борилаётган илмий тадқиқотларда таъкидланишича: «...қишлоқ хўжалиги ерларидан тўлиқ ва самарали фойдаланиш ниҳоятда долзарб муаммо ҳисобланади. Суғориладиган ва лалми ерлар ҳолатини яхшилаш ва улар-

дан фойдаланиш самарадорлигини ошириш шу куннинг энг долзарб масалаларидан биридир»².

Қишлоқ хўжалигини ислоҳ этишнинг Хитой тажрибасини ўрганиш, таҳлил этиш ва уни бизнинг иқтисодиётимизга қўллаш йўналишларини ишлаб чиқиш тадқиқотимизнинг муҳим жиҳати ҳисобланади.

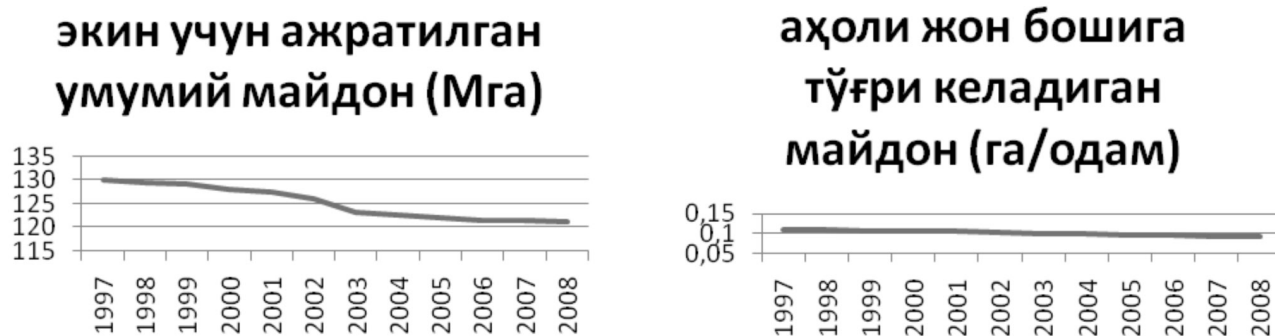
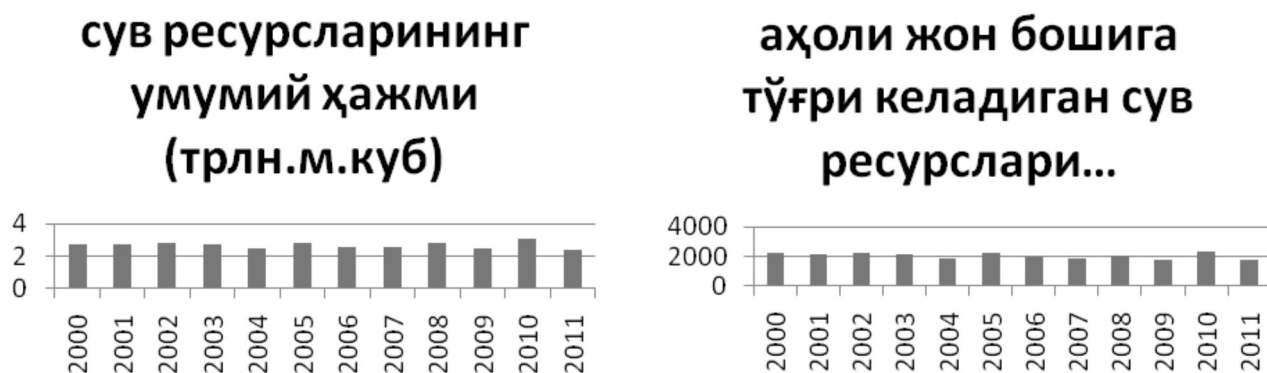
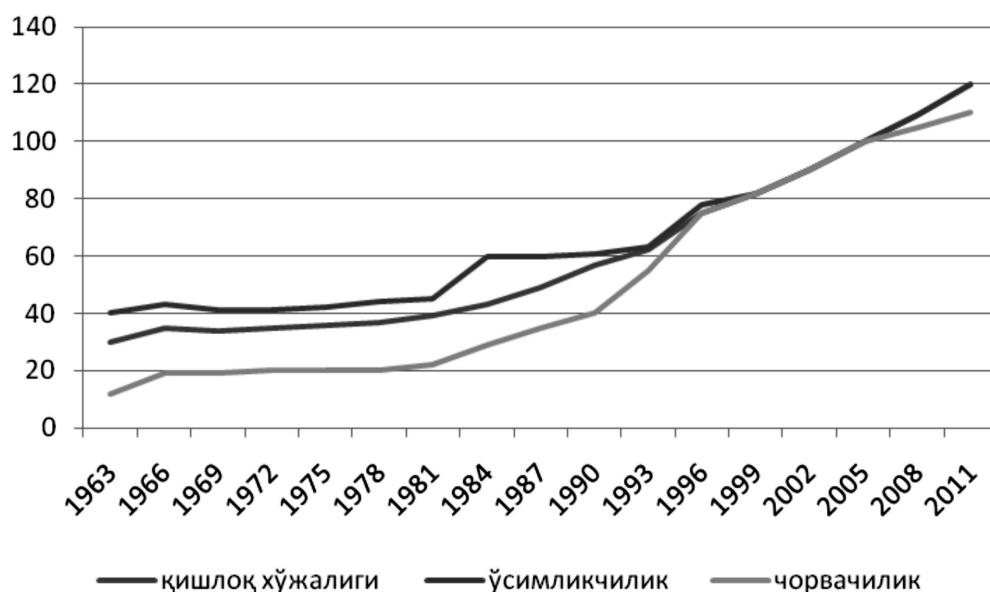
Хитойда сайёрамиз аҳолисининг бешдан бир қисми яшайди ва анъанага кўра ушбу мамлакатнинг кўпчилик қисми қишлоқ хўжалигида банддир. Шу билан бирга Хитой мамлакат аҳолисига нисбатан қишлоқ хўжалиги учун зарур бўлган чекланган ер ва сув ресурсларига эга.

Жадал амалга ошаётган урбанизация жараёнлари натижасида қишлоқ хўжалигига тегишли ерлар сезиларли қисқарди: 1997 йилдаги 130 мега гектардан (Мга) дан 2008 йилда 120 Мга гача (1-расм). Аграр ерларнинг янада қисқаришини олдини олиш мақсадида Хитой ҳукумати 120 Мга даражасида чегара³ ўрнатиб, миллий қишлоқ хўжалиги ерлари бу чегарадан пасайиши мумкин эмаслиги белгиланди. Шунга қарамасдан, урбанизация жараёнлари таъсири ошиб бормоқда, бунда экин етишти-

¹ Каримов И.А. 2015 йилда иқтисодиётимизда туб таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, модернизация ва диверсификация жараёнларини изчил давом эттириш ҳисобидан хусусий мулк ва хусусий тадбиркорликка кенг йўл очиб бериш – устувор вазифамиздир. / Ўзбекистон Президенти Ислон Каримовнинг мамлакатимизни 2014 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якуналари ва 2015 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. // "Халқ сўзи" газетаси, 2015 йил 17 январь.

² Абулқосимов Ҳ.П., Абулқосимов М.Ҳ. Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги ерларидан унумли фойдаланиш масалалари. // "Иқтисод ва молия", 2015, 9-сон. -11-б.

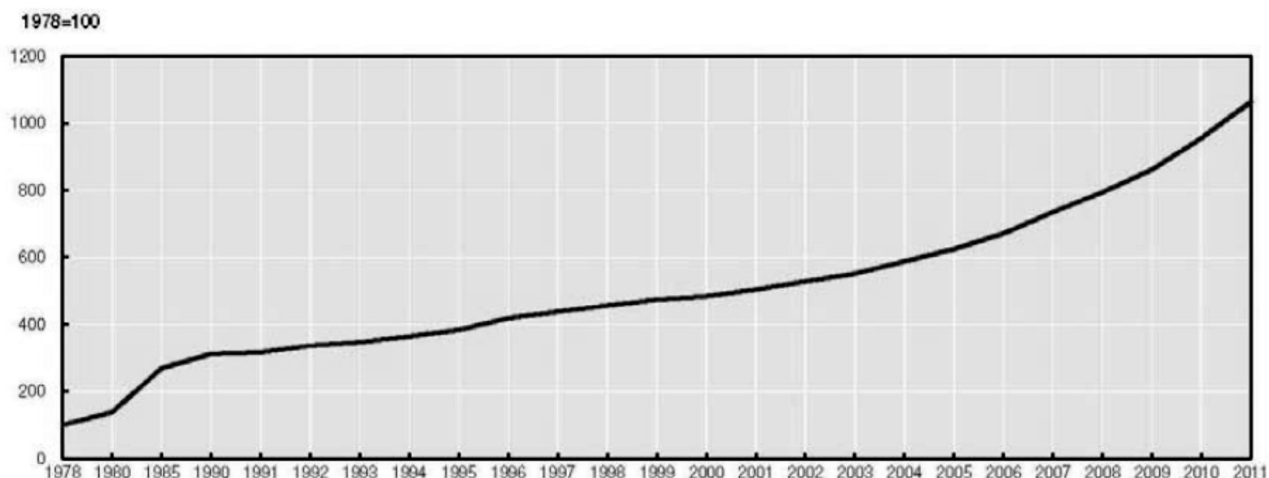
³ Ушбу чегара Хитой Халқ Республикасининг 11-беш йиллик (2006-2010 йй.) режасида белгиланган эди. Манба: GAIN Report on China. Agricultural Biotechnology Annual. 2012. <http://gain.fas.usda.gov>; <http://knoema.ru/atlas/Китай/topics/Земельные-ресурсы/Сельскохозяйственные-и-посевные-площади/Посевные-площади>

1-расм. Хитойда экин учун ажратилган майдонлар (Мга)¹2-расм. Хитойда сув ресурслари²3-расм. Хитойда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг ўсиши³

¹ GAIN Report on China. Agricultural Biotechnology Annual. 2012. <http://gain.fas.usda.gov>; <http://knoema.ru/atlas/Китай/topics/Земельные-ресурсы/Сельскохозяйственные-и-посевные-площади/Посевные-площади>

² <http://knoema.ru/atlas/Китай/topics/Водные-ресурсы/Водоснабжение-все-население/Население-с-доступом-к-воде-не-обеспечивающим-нормы-санитарной-безопасности-х1000>

³ <http://www.ereport.ru/articles/weconomy/china2.htm>

4-расм. Хитой қишлоқ аҳолисининг жон бошига даромадларининг ўсиши¹.

радиган ерларга юк максимум даражага чиққан эди.

Аграр ерларнинг сифати тез ёмонлашмоқда. 70% ҳолатда Хитойдаги экин етиштирадиган ерлар паст ҳосилдор ерлар категориясига тегишлидир. Ерларнинг чўлларга айланиши, ерлар эрозияси, сув ресурслари дефицити, ернинг кислоталилиги ва ишқорлигининг ошиб бориши қишлоқ хўжалиги учун мос бўлган ерларнинг 40%ининг кучсизланишига олиб келди. Ерларнинг шўрланиши муаммоси мамлакатнинг шимолий ҳудудларида эътиборга лойиқдир. Турли баҳолар бўйича, ерларнинг 20%и у ёки бу даражада заҳарли моддалар билан зарарлангандир.

Табиий ёғингарчиликлар сони нисбатан камлиги, мавсумий ва табиий ўзгаришлар вариацияси натижасида Хитой қишлоқ хўжалиги чучук сув етишмаслигига дуч келади. Чучук сув ресурслари умумий ҳажмининг ўзгариб туриш ҳолатлари ҳам мавжуд, бунда ўзгариб туриш ҳолатлари йилига 30%гача бориши мумкин (2-расм).

Қишлоқ жойларда яшовчи аҳолининг сони 1992 йилда юқори чўққига эришиб, 844 млн кишини ташкил этди, 2012 йилда эса қисқариб, 695 млн кишигача камайди. БМТ прогнозлари бўйича 2020 йилга келиб Хитойнинг қишлоқ жойларда яшовчи

аҳолиси, асосан урбанизация ҳисобига, яна 100 млн кишига камаяди.

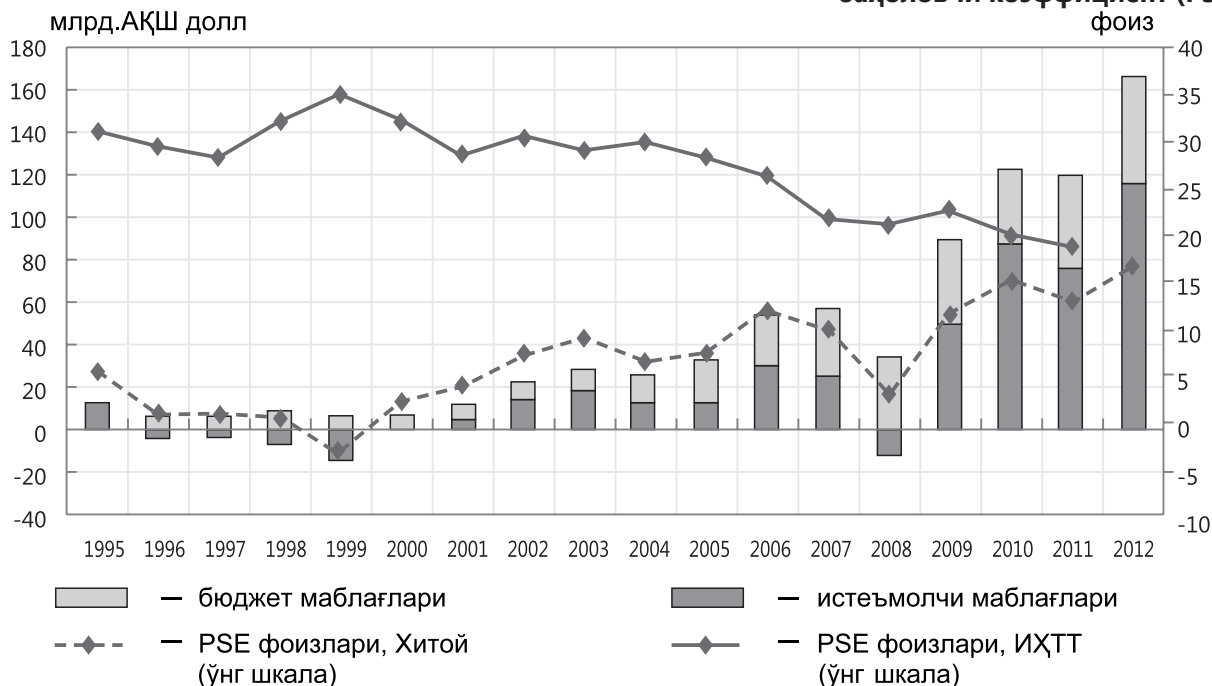
Кўп жойларда ҳосилдорлик ўзининг юқори чўққисига эришди, чунки Хитойда аралаш ва зичлашган экинлар амалиётдан фаол фойдаланилмоқда ҳамда қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг ген-модификациялашган (ГМ) сортлари етиштирилмоқда. Ушбу технологиялар ҳаддан ташқари зиёд ўғитлар, пестицидлар ишлатилиши ва ирригация тизимларига оғирлик тушиши билан боғлиқ бўлиб, унинг натижасида ҳосилдор ерлар ва сув ресурсларининг камайиши юзага келмоқда.

Қайд этилган омилларга қарамасдан, Хитойнинг охириги уч ўн йиллик давомида қишлоқ хўжалигида эришган натижалари катта таассурот қолдирди. Бунинг сабаби – мақсадга йўналтирилган давлат томонидан қўллаб-қувватлаш ва 1970-йиллар охиридаги аграр ислохотлардир (3-расм). Ҳозирги кунда 1978 йилга нисбатан гўшт маҳсулотлари етказиш 8 баробар, сут – 16 баробар, балиқчилик маҳсулоти – 11 баробар кўпайган². Бунинг натижасида қишлоқ жойларда яшовчи аҳолининг даромадлари 10 баробар ўсган (4-расм). Хитой қишлоқ хўжалиги эришган юқори даражалар иқтисодийнинг бу муҳим соҳасига йирик

¹ <http://pandia.ru/text/78/330/1081.php>

² Шу жумладан акваэкинлар маҳсулотларининг ҳажми 31 баробар.

5-расм. Хитойда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчиларини қўллаб-қувватлашни баҳоловчи коэффициент (PSE)¹²

инвестицияларнинг келиб тушиши натижасидир. Фермер капиталига соф реал инвестициялар йилига ўртача 9% тезлик билан ўсди³.

Хитойлик фермерларнинг қишлоқ хўжалиги техникаси билан жиҳозланиши етти маротаба ошди⁴. 2012 йилда мамлакатда 5 млн дона катта ва ўртача трактор, гуручга ишлов беришга мўлжалланган 5 млн дона комбайн ва маккажўхориға ишлов беришга мўлжалланган 2,3 млн комбайн мавжуд эди⁵. Ирригация тизими билан қуролланган ер майдонлари 37%га ўсиб, 62 Мга га етди⁶.

¹ PSE – инглизча Producer Support Estimate (%) – қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари миллий ишлаб чиқарувчиларини қўллаб-қувватлаш даражасини аниқлаш учун ИХТТ (Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти) томонидан киритилган кўрсаткич.

² <http://knoema.ru/atlas/Китай/topics/Сельское-хозяйство>

³ <http://www.studfiles.ru/preview/3542308/page:38/>

⁴ <http://www.ereport.ru/articles/weconomy/china2.htm>

⁵ Ўша ерда.

⁶ Ўша ерда.

Хитой фермерларини бюджет маблағлари ҳисобига қўллаб-қувватлаш ҳажмлари 1990-йиллардан бошлаб мунтазам ўсиб бормоқда. Қўллаб-қувватлаш қуйидаги шаклларда амалга оширилмоқда: дон маҳсулотлари етказиб берувчиларга бевосита тўловларни амалга ошириш; ёқилғи ва ўғитлар нархларини ўсиши эвазига компенсация; технологик жиҳатдан тақомиллаштирилган уруғ турларидан фойдаланувчи фермерларни рағбатлантириш; ускуна ва техника сотиб олиш учун субсидиялар бериш. Аста-секин Хитойда фермерларни қўллаб-қувватлаш даражаси Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти (ИХТТ – OECD) мамлакатларидаги ўртача даражага етиб қолди (5-расм).

Қишлоқ хўжалиги катта ҳажмда қўллаб-қувватланишига қарамасдан, мамлакат ичидаги барча механизмлар Жаҳон савдо ташкилоти (ЖСТ) олдида қабул қилинган мажбуриятларга тўлиқ мос келадди. «Яшил сават» дастури доирасида Хитой 100 млрд АҚШ долларини аграр секторни қўллаб-қувватлашга йўналтирди. «Сариқ сават» дастури доирасида аниқ турдаги

қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқарувчиларга берилаётган субсидиялар жами ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг 8,5% ҳажмига тенг бўлди.

Жаҳон банки маълумотларига кўра, Хитойда камбағаллик чегарасидан пастда бўлган аҳоли улуши 1992 йилдаги 64%дан 2009 йилда 12%гача пасайди. Бунга асосан ушбу даврда қишлоқ хўжалигининг жадал ривожланиши имкон берди.

Ўз навбатида, қишлоқ хўжалигида унумдорликка Хитой ҳукуматининг илмий-технологик тараққиёт натижаларига қаратилган сиёсати эвазига эришилди. Мамлакат аграр секторининг умумий унумдорлигига илмий тадқиқотлар, технологиялар ва инновацияларнинг улуши 55% даражасида баҳоланмоқда (ислохотлар бошида бу кўрсаткич 27% эди)¹.

Хитой қишлоқ хўжалигининг юксак муваффақиятлари қаторига гуруч, жўхори, рапснинг гибрид сортлари, Вt-пахтанинг зараркунанда ҳашаротларга барқарор қарши турувчи ген такомиллашган вариантларининг² кенг тарқалишигига киритиш мумкин. Маданийлашган ўсимликларнинг ген такомиллашган навларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш сиёсати фаол амалга оширилиши натижасида Хитой ген такомиллашган ўсимликлар етказиш бўйича дунёда 6-ўринга чиқиб олди, уларнинг умумий экин майдонлари 4 Мга га³ тенгдир. Қишлоқ хўжалиги экинларининг технологик такомиллаштирилган навлари жами экинларнинг 95%ини ташкил этмоқда. Фан ва технологиялар ўсимлик ва чорваларни кўпчилик касалликлардан сақламоқда

ва зараркунанда ҳашаротларнинг кўпайиб кетишини назорат қилиш имконини бермоқда.

2008 йилда Хитойда ўсимликларнинг янги биотехнологик турлари ва қишлоқ хўжалиги ҳайвонларининг касалликка чидамли наслларини ишлаб чиқиш бўйича дастур амалга оширила бошланиб, унинг бюджети 12 йил учун 3,5 млрд АҚШ долларга тенг эди. Олимларнинг фикрича, реал бюджет ҳажми бирламчи эълон қилинган бюджет ҳажмидан ошиб кетади. Хитой ўзининг ген такомиллашган ўсимликлари бўйича тадқиқотлари ва уларни тижоратлаштириш масалалари ҳар доим ҳам ижобий натижаларга олиб келмагани учун, 2004 йилдан импорт учун мўлжалланган сертификатланган трансген ўсимликлар рўйхатини кенгайтира бошлади (1-жадвал). Фақатгина 45% хитойликлар супермаркетларда эркин равишда ГМ-маҳсулотларни сотиб олиш мумкинлиги ҳақида ахборотга эгалар.

2001 йилда Хитойнинг ЖСТга аъзо бўлишидан бошлаб ташқи савдо айланмасининг кўпгина тенденциялари сезиларли даражада ўзгарди, Хитой бозори баъзи турдаги маҳсулотлар учун очиқроқ бўлди, шу жумладан ёғ-мой маҳсулотлар учун ҳам. Чўчқа гўшти, сут маҳсулотлари, жўхори ва шакар импорти сезиларли даражада ўсди. Аграр маҳсулотлар импортига тобелик 6%дан 13%гача ўсди. Ушбу секторда савдо балансининг соф дефицити 2011 йилдаги 18,5 млрд АҚШ долларидан 2012 йилда 31 млрд АҚШ доллари гача ўсди⁴.

Балиқ маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва экспорти бўйича Хитой анъанавий равишда дунёда етакчилик қилмоқда. Шу билан бирга экспорт қилинаётган балиқ маҳсулотларининг асосий қисми аввал мамлакатга импорт қилинган балиқни

¹ China Science and Technology Development Report. Ministry of Science and Technology of the People's Republic of China (MOST). Beijing: Chinese S&T Literature Press, China 2006 (<https://www.loc.gov/rr/scitech/tracer-bullets/scitechchinatb.html#technical>)

² Хитойда етиштирилётган пахтанинг 75%и ген модификациялаштирилган пахта ҳисобланади.

³ GAIN Report on China. Agricultural Biotechnology Annual. 2012. <http://gain.fas.usda.gov>

⁴ <http://knoema.ru/atlas/Китай/topics/Внешняя-торговля/Экспорт/Экспорт-товаров-и-услуг>

1-жадвал. Хитой қишлоқ хўжалиги вазирлиги томонидан импорт қилишга рухсат берилган ген модификациялаштирилган маҳсулотлар (2012 йил март ойи ҳолатига)¹

ГМ-маҳсулот	Ишлаб чиқувчилар	Биохафсизлик сертификати
Пахта MON88913	Monsanto	2007-2012
Пахта 531	Monsanto	2008-2013
Пахта 1445	Monsanto	2008-2013
Соя GTS40-3-2	Monsanto	2009-2012
Жўхори 59122	Du Pont	2009-2012
Жўхори TC1507	Syngenta	2009-2012
Жўхори MON810	Monsanto	2009-2012
Жўхори MON863	Monsanto	2009-2012
Жўхори BT176	Syngenta	2009-2012
Жўхори BT11	Syngenta	2009-2012
Рапс Topas19/2	Bayer	2009-2012
Рапс MS1Rf1	Bayer	2009-2012
Рапс MS1Rf2	Bayer	2009-2012
Рапс GT73	Monsanto	2010-2013
Соя A2704-12	Bayer	2010-2013
Жўхори NK603	Monsanto	2010-2013
Жўхори MON88017	Monsanto	2010-2013
Соя 356043	Du Pont	2010-2013
Соя MON89788	Monsanto	2011-2014
Жўхори MON89034	Monsanto	2010-2013
Пахта 15985	Monsanto	2011-2016
Пахта GHB614	Bayer	2010-2015
Жўхори MIR604	Syngenta	2011-2014
Жўхори GA21	Syngenta	2011-2014
Пахта LL Cotton25	Bayer	2011-2016
Жўхори BT11xGA21	Syngenta	2011-2014
Жўхори T25	Bayer	2012-2015
Рапс Оху-235	Bayer	2012-2015
Рапс T45	Bayer	2012-2015
Рапс Ms8Rf3	Bayer	2012-2015
Қанд лавлаги H7-1	Monsanto	2012-2015
Соя 305423	Pioneer	2011-2014

қайта ишланган қисми эканлигини таъкидлаш зарур.

Хитой асал ишлаб чиқариш бўйича сўзсиз етакчилик қилмоқда². Бу ҳол Европа Иттифоқи мамлакатлари ва АҚШда 2006-2011 йилларда асаларилар популя-

циясининг йўқотилиши натижасида кузатила бошланди³. 2010 йилда Хитой 398 минг тонна⁴ асал ишлаб чиқариб, ўз кетидан турувчи Туркия (81 минг тонна), АҚШ (80 минг тонна) ва Украина (71 минг тонна)ни сезиларли даражада ортда қолдирди. Асаларичилик маҳсулотлари асосан ЕИ,

¹ <http://www.epochtimes.ru/kitajskie-vlasti-aktivno-prodvigayut-gmo-98942921/>; http://www.medsite.com.ua/gmo_news_449.html; <http://ma-mimar.livejournal.com/1513230.html>

² USAID (2012). The World Market for Honey. Market Survey № 1. September 2012. www.fintrac.com

³ Масалан, АҚШда 2010-2011 йилларда 30% асаларилар нобуд бўлди. Бунинг асосий сабаблари: химикатлар ва пестицидлардан кенг фойдаланиш, касалликлар, паразитлар ва колонияларни бузиш синдроми (CCD).

⁴ Дунё бўйича ишлаб чиқаришнинг 26%и.

АҚШ ва Японияда сотилиб, уларнинг умумий импорти йилига 300 минг тонна асални ташкил этади¹.

Хитой дунёдаги асал импортининг 40%ини таъминлайди². Шу нарса қайд қилинмоқдаки, Хитой асали таркибида антибиотиклар (масалан, хлорамфеникол) мавжуд бўлиши мумкин, чунки ушбу дорилар 1990-йиллар охирида асалари оилаларидаги эпидемик касалликларга қарши қўлланилган эди.

ИХТТ (OECD) экспертларининг таъкидлашича, 2022 йилга келиб Хитойда дон маҳсулотлари (гуручдан ташқари) импорти ўсиб кетади. Ўша даврга келиб буғдой импорти 2,8 Мт, ем-озуқа импорти 13 Мт ни ташкил этади³. Мамлакатга олиб кирилаётган жўхорининг ҳажми ҳукуматнинг ишлаб чиқариш мақсадларидаги маис (жўхори)нинг импорти ҳажмидан келиб чиқади.

Ёф-мой маҳсулотлари импортининг сезиларли ўсиши кутилмоқда. 2022 йилга келиб ушбу кўрсаткич 83 Мт ни ташкил этиши, базавий даврга нисбатан 43% ўсиши тахмин қилинмоқда. Шу жумладан, ўсимлик ёғи импорти 11,4 Мт гача ўсади. Шакар импорти 2,6 Мт ни ташкил этади. Хитойда шакар захиралари ўсиб бориб, 2012 йилда 4,1 Мт га етди⁴.

Пахта плантациялари майдонларининг қисқариши ҳамда прогнозлаштирилаётган ҳосилдорликнинг пасайиши натижасида пахта етиштириш секин-аста қисқариб боради. Пахта етиштиришга ажратилган ерлар майдони 20%га қисқариб, 4 Мга ни ташкил этади. 2022 йилга келиб ҳосилдорлик 1,4 т/га даражасида бўлади⁵.

Хитойда гўшт импорти йиллик ўртача 3% суръат билан ўсади ва 2022 йилга ке-

либ 1,7 Мт ни ташкил этади⁶. Бунга мамлакат аҳолиси даромадларининг ўсиши ва даромадлар бўйича талабнинг юқори эластиклиги ёрдам беради. Мол гўшти импорти энг юқори суръатлар билан ўсади – ўртача йиллик 7%⁷. Хитой анъанавий равишда чўчқа гўшти етиштиришда ўзини-ўзи таъминламоқда. Чўчқалар сони 550 млн гача ўсади ва албатта, экологияга қўшимча таъсирини ўтказади.

2022 йилга келиб Хитойда сут маҳсулотлари истеъмоли 38%га ўсади. Бунда ушбу даврда импорт 60%га ўсади. Хитой асосан қуруқ сут импорт қилади, у барча импорт қилинаётган сут маҳсулотларининг 90%ини ташкил этади⁸.

Баҳолашларни амалга ошириш ва прогнозларни тузишда олдиндан белгиланиши қийин бўлган омилларни ҳам ҳисобга олиш зарур. Масалан, глобал исиш натижасида Хитойда ўртача ҳарорат 2020 йилга келиб 1,3-2,1°C га ўсиши мумкин⁹. Бунда исиб кетишдан келиб чиққан иқлимий ўзгаришлар Хитой қишлоқ хўжалиги ҳосилдорлигининг 14-23%гача қисқаришига олиб келиши мумкин.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, охириги ўн йилликларда Хитой қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқаришда асосий мақсадларга самарали равишда эришди. Бунда мамлакат ушбу ўсиш суръатларини сақлаган ҳолда, аграр секторда барқарор ривожланишни таъминлаш учун қишлоқ хўжалигининг давлат томонидан қўллаб-қувватланишини ошириши зарур. Тахминларга кўра, Хитой аста-секин аграр бозорини оча бошлайди ва қишлоқ хўжалиги глобализация жараёнлари таъсирини бевосита сезадиган бўлади.

Бу вазиятда Ўзбекистон қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган ислохотлар, жумладан, чуқур таркибий

¹ <http://knoema.ru/atlas/Китай/topics/Сельское-хозяйство/Внутренняя-поставка-Общее-количество>

² Ўша ерда.

³ Ўша ерда.

⁴ Ўша ерда.

⁵ Ўша ерда.

⁶ Ўша ерда.

⁷ Ўша ерда.

⁸ Ўша ерда.

⁹ <http://www.pogodaiklimat.ru/news/11151/>

ўзгаришларга кенг имкон яратилади. Бунда нафақат экспортбоп маҳсулотлар миқдорини кўпайтириш, балки маҳсулотни сақлаш инфратузилмалари, уни қадоқлаш ва бошланғич қайта-ишлаш лойиҳаларини амалга оширишга сарфланган сармояларни экспорт ҳисобидан ўзини оқлаш имко-

нияти юзага келади. Бошқа муҳим масала шундан иборатки, яқин орада Фарғона водийсига очиладиган темир йўл¹ ва унинг Хитойга боғланиши билан боғлиқ сармояларнинг оқланиши Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари экспорти ҳисобига ўзини оқлаш имкониятларини яратади.

Адабиётлар:

1. Каримов И.А. 2015 йилда иқтисодийтимизда туб таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, модернизация ва диверсификация жараёнларини изчил давом эттириш ҳисобидан хусусий мулк ва хусусий тадбиркорликка кенг йўл очиб бериш – устувор вазифамиздир. / Ўзбекистон Президенти Ислом Каримовнинг мамлакатимизни 2014 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2015 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. // "Халқ сўзи" газетаси, 2015 йил 17 январь.
2. GAIN Report on China. Agricultural Biotechnology Annual. 2012. <http://gain.fas.usda.gov>
3. USAID (2012). The World Market for Honey. Market Survey № 1. September 2012. www.fintrac.com
4. Абулқосимов Ҳ.П., Абулқосимов М.Ҳ. Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги ерларидан унумли фойдаланиш масалалари // Иқтисод ва молия, №9, стр.10-16.
5. China Science and Technology Development Report. Ministry of Science and Technology of the People's Republic of China (MOST). Beijing: Chinese S&T Literature Press, China 2006 (<https://www.loc.gov/rr/scitech/tracer-bullets/scitechchinatb.html#technical>)
6. <http://knoema.ru/atlas/Китай/topics/Внешняя-торговля/Экспорт/Экспорт-товаров-и-услуг>
7. <http://knoema.ru/atlas/Китай/topics/Водные-ресурсы/Водоснабжение-все-население/Население-с-доступом-к-воде-не-обеспечивающим-нормы-санитарной-безопасности-x1000>
8. <http://knoema.ru/atlas/Китай/topics/Земельные-ресурсы/Сельскохозяйственные-и-посевные-площади/Посевные-площади>
9. <http://knoema.ru/atlas/Китай/topics/Сельское-хозяйство>
10. <http://knoema.ru/atlas/Китай/topics/Сельское-хозяйство/Внутренняя-поставка-Общее-количество>
11. <http://pandia.ru/text/78/330/1081.php>
12. <http://www.anhor.uz/events/15-aprelya-2016-goda-perviy-poezd-proedet-v-dolinu-po-tonnelyu> (Мурожаат санаси 26.02.2016)
13. [http://www.epochtimes.ru/kitajskie-vlasti-aktivno-prodvigayut-gmo-98942921/;](http://www.epochtimes.ru/kitajskie-vlasti-aktivno-prodvigayut-gmo-98942921/)
14. <http://www.ereport.ru/articles/weconomy/china2.htm>
15. http://www.medsite.com.ua/gmo_news_449.html; <http://ma-mi-mar.livejournal.com/1513230.html>
16. <http://www.pogodaiklimat.ru/news/11151/>
17. <http://www.studfiles.ru/preview/3542308/page:38/>

¹ 15 апреля 2016 года первый поезд проедет в долину по тоннелю <http://www.anhor.uz/events/15-aprelya-2016-goda-perviy-poezd-proedet-v-dolinu-po-tonnelyu> (Мурожаат санаси 26.02.2016)